Neke odrednice istaknutosti radne uloge srednjoškolaca

Marenić, Josipa

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:351010

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
UNIVERSITY OF ZAGREB
CENTER FOR CROATIAN STUDIES

Repository / Repozitorij:

Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

JOSIPA MARENIĆ

NEKE ODREDNICE ISTAKNUTOSTI RADNE ULOGE SREDNJOŠKOLACA

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2017.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODJEL ZA PSIHOLOGIJU

JOSIPA MARENIĆ

NEKE ODREDNICE ISTAKNUTOSTI RADNE ULOGE SREDNJOŠKOLACA

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc.dr.sc. Iva Šverko

Zagreb, 2017.

Neke odrednice istaknutosti radne uloge srednjoškolaca

Determinants of the emphasis on the work role of high school students

Sažetak

Cilj ovog rada je utvrditi istaknutosti radne uloge srednjoškolaca te upoznati odrednice njene izraženosti u odnosu na druge životne uloge. U istraživanju je sudjelovalo 937 učenika završnih razreda srednjih škola, od čega 630 djevojaka i 307 dječaka, te 308 učenika iz gimnazija i 629 učenika strukovnih škola. Za potrebe ovog istraživanja prvi put je korištena skraćena verzija S-upitnika kojom se mjeri salijentnost uloga *učenje i rad*, *obitelj i dom* te *slobodno vrijeme*. Korištena je još i skraćena verzija V-upitnika za mjerenje radnih vrijednosti, te mjere školskog uspjeha, socioekonomskog statusa i bihevioralne i verbalne roditeljske podrške u izgradnji karijere. Podaci su dobiveni u okviru projekta *Profesionalni razvoj u adolescenciji: razvoj modela tranzicije karijere adolescenata*. Rezultati pokazuju da je najistaknutija životna uloga učenika završnih razreda srednjih škola *slobodno vrijeme*, a najmanje istaknuta *učenje i rad*. Salijentnost uloge *učenje i rad* umjereno je objašnjena ispitivanim setom prediktora koji opisuju 33,5% njene varijance. Pojedinci dobrog školskog uspjeha te viših samoaktualizirajućih, socijalnih i avanturističkih vrijednosti imat će i salijentniju ulogu *učenje i rad*. Istaknutost uloge *obitelj i dom* također je umjereno opisana uvedenim prediktorima koji su objasnili 39,3% njene varijance. Adolescenti kojima su važne socijalne i avanturističke vrijednosti, koji imaju roditeljsku podršku u izgradnji svoje karijere te koji su ženskog spola, imat će istaknutiju ulogu *obitelj i dom*. Naposljetku, važnost uloge *slobodno vrijeme* najlošije je određena promatranim setom prediktora (samo 15,3% objašnjene varijance). Adolescenti skloniji avanturističkoj orijentaciji, višeg obrazovanja roditelja, te slabijeg školskog uspjeha, imat će istaknutiju ulogu *slobodno vrijeme*. Dobivene spoznaje omogućavaju bolje razumijevanje istaknutosti radne uloge kod srednjoškolaca te daju smjernice za nove pristupe profesionalnom savjetovanju srednjoškolaca.

Ključne riječi: životne uloge, radna uloga, radne vrijednosti, S-upitnik

Abstract

The aim of this paper is to establish the emphasis on the work role of high school students and identify the determinants of their impact in relation to other life roles. A total of 937 students in their final year of secondary school participated in the research, of which 630 were girls and 307 were boys. From the total number, 308 were high school (gymnasium) students and 629 were from vocational secondary schools. For the purpose of this study, a shortened version of the Salience Inventory questionnaire was used for the first time, which measures role salience: *learning and work*, *family and home*, and *leisure time*. A shortened version of the V-questionnaire for the measurement of work values and measurement of school success, socioeconomic status and behavioural and verbal parental support for career development was used. The data were obtained as part of the project *Vocational Development in Adolescence: Setting the Adolescent Career Transition Model*. The results show that the most prominent role for the students in their final year of secondary school is *free time* while the least emphasized in *learning and work*. Role salience for *learning and work* is moderately determined by set predictor variables describing 33,5% of total variance. Individuals who have good school success and with higher self-actualisation, social, and adventurouse values will have a more salient *learning and work* role. Role salience for *family and home* was also moderately described by included predictors which explained 39,3% of its variance.

Adolescents who find social and adventurouse values of biggest importance, who have parental support in career development and females, will have a more emphasized family and home role. Lastly, the importance the *leisure time* role is poorly determined by the included predictor variables (only 15.3% of explained variance). Adolescents who are more prone to adventurouse orientation, higher level of education, and lower school success will have an emphasised leisure time role. The obtained findings enable for a better understanding of the role of workforce among high school students and provides guidelines for new approaches to professional counselling of high school students.

Key words: life roles, work role, work values, Salience Inventory questionnaire

Sadržaj

Uvod 2
1.1. Istaknutost radne uloge 2
1.2 Istaknutost radne uloge i vrijednosti pojedinca 3
1.3. Druge odrednice istaknutosti radne uloge 5
1.4. Razlozi za naše istraživanje 7
Cilj i problemi 8
Metoda 9
3.1. Sudionici 9
3.2. Instrumenti 9
3.3. Postupak 11
Rezultati 12
4.1. Metrijske karakteristike kratke forme S-upitnika 12
4.2. Istaknutost životnih uloga adolescenata 13
4.3. Odnos istaknutosti životnih uloga i radnih vrijednosti 14
4.4. Odrednice istaknutosti životnih uloga 16
Rasprava 22
5.1. Metrijske karakteristike kratke forme S-upitnika 22
5.2. Istaknutost životnih uloga adolescenata 22
5.3. Odnos istaknutosti životnih uloga i radnih vrijednosti 23
5.4. Odrednice istaknutosti životnih uloga 23
5.5. Ograničenja nalaza i prijedlozi za daljnja istraživanja 25
Zaključak 27
Prilog 31

Uvod

Istraživanje prikazano u ovom radu dio je projekta Profesionalni razvoj u adolescenciji: razvoj modela tranzicije karijere adolescenata koji provodi Institut društvenih znanosti Ivo Pilar. Istraživanje ima za cilj utvrditi ključne odrednice uspješne tranzicije iz škole na posao, odnosno fakultet. Cilj ovog rada je utvrditi istaknutosti radne uloge srednjoškolaca te upoznati odrednice njene izraženosti u odnosu na druge životne uloge. Radna uloga se kroz prijašnja istraživanja, koja će biti spomenuta dalje u radu, pokazala važnom u razvoju karijere, jer određuje profesionalne ambicije i želje pojedinaca. Upravo zato važno je ispitati njenu istaknutost kod učenika završnih razreda srednjih škola i utvrditi koji faktori djeluju na njenu istaknutost. Kao moguće odrednice istaknutosti radne uloge ispitati ćemo neka osobna, obrazovna i obiteljska obilježja, poput vrijednosti, školskog uspjeha, tipa i vrste srednjoškolskog obrazovanja, obiteljskog socioekonomskog statusa (SES) te intelektualno-kulturne klime obitelji. Dobivene spoznaje omogućit će bolje razumijevanje istaknutosti radne uloge kod srednjoškolaca te dati smjernice za nove pristupe profesionalnom savjetovanju srednjoškolaca.

1.1. Istaknutost radne uloge

U Teoriji životnih razdoblja i životnog prostora (Life-Span, Life-Space Theory), Super (1980, 1990; Super, Savickas i Super, 1996) ističe kako je razumijevanje profesionalnog razvoja moguće jedino kroz kontekst svih životnih uloga koje pojedinac obnaša tijekom različitih životnih razdoblja (Šverko, 2006, prema Šverko B., Babarović, i Šverko, I., 2007). Super opisuje životni prostor kao skup socijalnih funkcija organiziranih u sklop uloga, koje se odigravaju u četiri tzv. kazališta (dom, škola, posao i zajednica). Pri tome, ističe 9 primarnih uloga koje većina ljudi preuzima tijekom svog života: uloga djeteta, učenika, radnika, partnera, roditelja, građanina, domaćina, korisnika slobodnog vremena te umirovljenika. Te uloge ljudi preuzimaju u različitim životnim dobima, primjerice: u ranoj životnoj dobi preuzima se uloga djeteta, a u starijoj životnoj dobi većina ljudi preuzima ulogu umirovljenika (Šverko i sur., 2007).

Dinamika igranja uloga varira ovisno o životnom razdoblju pojedinca, pa tako Super u svojoj Dugi životne karijere (Life-Career Rainbow), navodi kako pojedinac istovremeno može igrati više uloga, ovisno o životnoj fazi u kojoj se nalazi, primjerice on može igrati ulogu

radnika, partnera, roditelja, građanina i korisnika slobodnog vremena. Uloge koje pojedinac igra, variraju i u važnosti koju im pridaje, pa tako pojedinac najčešće ima dvije ili tri najistaknutije uloge koje čine njegovu suštinu, njegov identitet i ključne su za pojedinčevo zadovoljstvo životom (Super i sur., 1996 prema Šverko i sur., 2007). Ne igraju svi sve uloge. Neki nikada ne postanu supružnici ili partneri, dok neki ni ne dožive umirovljeničku dob. Oba spola mogu igrati sve uloge, osim kada su u pitanju biološke odrednice poput majčinstva ili očinstva uz varijacije stupnja uključenosti u različitim životnim fazama (Nevill i Super, 1986). Uloge koje se igraju istovremeno, u međusobnom su suodnosu te se mogu ili nadopunjavati ili suprotstavljati. Sukladno raznim životnim fazama i razvoju pojedinca, određene uloge dobivaju i gube na važnosti (Super, 1980 prema Šverko i sur., 2007).

Super (1981, prema Šverko i sur., 2007) ističe kako je radna uloga tek jedna od uloga u okviru multidimenzionalnog modela istaknutosti uloga s obzirom da su sve životne uloge u međusobnom suodnosu i kao takve ih treba i promatrati. Važnost uloge može se odrediti pomoću tri kriterija: a) predanost, koja se odnosi na emocionalnu povezanost pojedinca s ulogom; b) sudjelovanje, odnosno vrijeme i energija koje se ulažu u ulogu; c) znanje, stečeno kroz direktno ili indirektno iskustvo u ulozi (Nevill i Super, 1986).

Kako bi se postiglo što bolje razumijevanje radne uloge u životu pojedinca, u tu svrhu provedeno je veliko međunarodno istraživanje poznato pod nazivom Istraživanje važnosti rada u životu pojedinca (eng. Work Importance Study, skraćenica WIS) koje je doprinijelo kros-kulturalnom istraživanju i proučavanju životnih uloga i vrijednosti velikog broja ljudi (Šverko, 2001). WIS je projekt koji je obuhvatio čitavu mrežu koordiniranih nacionalnih projekata kako bi se razjasnili konstrukti radne uloge, primjerice: posvećenost karijeri, uključenost u posao itd., koji su se potom povezivali s radnim vrijednostima i radnom motivacijom (Super, 1979, prema Šverko, 2001). Dobiveni nalazi WIS istraživanja ne samo da su nam pružili bolji uvid u to kako se od kulture do kulture, od zemlje do zemlje, razlikuje pridavanje važnosti radnoj ulozi, već nam mogu koristiti i u savjetovanju u karijeri i razvoju ljudskih resursa (Super i Šverko, 1995). Primjerice, istaknutost radne uloge pozitivan je prediktor zadovoljstva poslom i izravno je povezana s ambicijom ka menadžerskim pozicijama (Greer i Egan, 2012).

1.2 Istaknutost radne uloge i vrijednosti pojedinca

Ljudi se razlikuju u stupnju važnosti koji pridaju radnoj ulozi u svom životu te nisu svi jednako motivirani za rad (Nevill i Super, 1986). Mogućnost ostvarenja vlastitih ciljeva koju

pojedinac percipira predstavlja glavnu odrednicu važnosti rada pojedinca koji moderira relativna važnost radnih vrijednosti za pojedinca. Radne vrijednosti i percepcija mogućnosti njihova ostvarenja formiraju se kroz socijalizacijske procese, a percepcija njihova ostvarenja utječe još i na dosadašnje iskustvo pojedinca u svijetu rada. Rezultati takvog korelacijskog odnosa ukazuju na povezanost varijabli radnih vrijednosti i salijentnosti rada (Šverko, 1989, prema Šverko i sur., 2007).

Vrijednosti, kako ih definira Rokeach (1973, prema Šverko i sur., 2007), predstavljaju trajna vjerovanja da su određeni načini ponašanja i ciljevi osobno ili društveno poželjniji u usporedbi s nekim drugim načinima ponašanja ili ciljevima. One su organizirani sklop trajnih vjerovanja, mišljenja i stavova o poželjnim načinima ponašanja i ciljevima koji se razlikuju po važnosti i prioritetima. Ponašanja i ciljeve moguće je realizirati kroz razne opće životne ili radne aktivnosti. Univerzalni konstrukti, poput slobode, ljepote ili mira u svijetu odnose se na opće vrijednosti. S druge strane, radno okruženje koje uključuje ekonomsku sigurnost, zadovoljavajuće odnose s kolegama na poslu, odnose se na radne vrijednosti. Pretpostavimo li da istaknutost određene životne uloge odražava dublje vrijednosti pojedinca, važnost radne uloge ovisiti će o vrijednostima pojedinca i njegovim mogućnostima da zadovolji te vrijednosti u širem društvenom kontekstu i na postojećem tržištu rada (Šverko i sur., 2007).

U okviru WIS projekta razvijen je Upitnik radnih vrijednosti (Work Values Inventory, WVI), a koji predstavlja prvi formalni instrument za mjerenje radnih vrijednosti, zahvaljujući Superu koji ga je razvio (1957, prema Zytowski, 1994). Nakon toga uslijedio je Upitnik vrijednosti (Values Scale, VS) koji proizlazi iz suradnje Supera i Nevilla (1985, prema Zytowski, 1994), da bi se naposljetku u sklopu međunarodnog projekta Istraživanja važnosti rada u životu pojedinca (Work Importance Study, WIS; Super i B. Šverko, 1995), razvila i hrvatska verzija Upitnika vrijednosti (V-upitnik).

V-upitnik mjeri 20 vrijednosti koje se mogu ostvariti u radu, a to su: altruizam, autoritet, ekonomska sigurnost, esteticizam, fizička aktivnost, korištenje sposobnosti, kulturalni identitet, međuljudski odnosi, napredovanje, postignuće, prestiž, radni uvjeti, raznolikost, razvitak ličnosti, rizik, samostalnost, socijalna interakcija, stvaralaštvo, sudjelovanje u odlučivanju i životni stil. Spomenute vrijednosti čine pet širih dimenzija, odnosno vrijednosnih orijentacija: utilitarnu, samoaktualizirajuću, individualističku, socijalnu i avanturističku. Utilitarna orijentacija stavlja naglasak na važnost ekonomskih uvjeta i materijalnog napretka u karijeri. Kod samoaktualizirajuće orijentacije naglasak je na važnosti unutarnjih ciljeva usmjerenih ka

osobnom razvoju i samoostvarenju. Individualistička orijentacija usmjerena je na važnost samostalnosti i autonomnog načina života. Socijalna orijentacija definirana je kao usmjerenost prema grupnim vrijednostima i ističe važnost socijalnih interakcija i odnosa, te avanturistička orijentacija koja naglašava važnost rizika i izazova, ali i fizičke aktivnosti (B. Šverko, 1995). U sklopu V-upitnika, radne se vrijednosti odnose na važnost ostvarenja navedenih 20 radnih ciljeva (vrijednosti), kao što su ekonomska sigurnost, materijalno postignuće, socijalni status ili samoostvarenje u radu (B. Šverko i Vizek-Vidović, 1995; B. Šverko i sur., 2007).

1.3. Druge odrednice istaknutosti radne uloge

I druga su osobna, obrazovna i obiteljska obilježja povezana s istaknutošću radne uloge, primjerice socioekonomski status obitelji, obrazovanje roditelja, školski uspjeh i spol.

Socioekonomski status važan je prediktor školskog uspjeha djece (Magnuson, 2007; Jacob i Wilder Linkow, 2010). Djeca koja potječu iz obitelji višeg socioekonomskog statusa su u prosjeku uspješnija u školi od djece nižeg socioekonomskog statusa (Vagi, 2007). Mnoga istraživanja pokazuju da djeca iz obitelji višeg SES-a postižu bolje rezultate već u samom startu u usporedbi s učenicima iz obitelji nižeg SES-a te nastavljaju biti bolji od njih kroz osnovnu i srednju školu (Vagi, 2007). Zaposlenje roditelja i povećanje u prihodima imaju pozitivan utjecaj na djecu (Clark-Kauffman, Duncan i Morris, 2004; Dearing, McCartney i Taylor, 2001, prema Magnuson, 2007), a prihod roditelja izravno utječe na očekivanja djece u pogledu njihovog obrazovanja, jer veći prihodi znače i bolje mogućnosti za financiranje fakultetskog obrazovanja (Astone i McLanahan 1991; McLanahan i Bumpass 1988, prema Jacob i Wilder Linkow, 2010).

Sve više pažnje se usmjerava na SES pojedinca koji može biti povezan s istaknutošću radne uloge (Pine i Innis, 1987; Watson i Stead, 1990, prema Naidoo, Bowman i Gerstein, 1998). U svom radu Krau (1989, prema Nevill i Calvert, 1996) je koristio skalu sudjelovanja iz S-upitnika na 930 učenika srednje škole i odraslih u Izraelu, a dobiveni rezultati ukazuju na povezanost istaknutosti pojedinih uloga sa SES-om. Primjerice, srednjoškolci nižeg SES-a ističu važnijom ulogu učenja negoli radnu ulogu, dok srednjoškolci višeg SES-a ističu važnijom radnu ulogu u usporedbi s ulogom učenja. Učenici iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa vjerojatno su svjesniji napora koji može biti povezan s manje prestižnim poslovima, odnosno poslovima koji ne zahtijevaju visoku školu, dok u isto vrijeme, razumiju da je učenje sredstvo ka napretku i prestižnijim poslovima (Nevill i Calvert, 1996). S druge strane, moguće je da učenici iz obitelji s višim prihodima žele što prije završiti sa školskim obavezama i ući u

uzbudljivi svijet rada, gdje je vjerojatnije da će dobiti veće početne nagrade nego učenici iz obitelji s nižim prihodima (Nevill i Calvert, 1996).

Razina obrazovanja roditelja, pokazala se kroz desetljeća, kao jedan od najvažnijih oblika socioekonomskog utjecaja na uspjeh u školi (Myrberg i Rosen, 2009; Vagi, 2007) te jednako kao što financijski prihodi u obitelji mogu utjecati na dobrobit djece, tako može utjecati i stupanj obrazovanja roditelja (Bornstein, Hahn, Suwalsky i Haynes, 2003; Furstenberg, Brooks-Gunn i Morgan, 1987, prema Magnuson, 2007). Roditelji visokog stupnja obrazovanja više će cijeniti edukaciju i imat će veća očekivanja od svoje djece po pitanju uspjeha te će ulagati više sredstava, i financijski i psihološki, u obrazovanje svoje djece za razliku od drugih roditelja (Vagi, 2007; Cheng, Wang, Sung, Wang, Su, i Li, 2013; Magnuson, 2007). Obrazovanje povećava roditeljske kognitivne, jezične i organizacijske sposobnosti te samim time postoje brojni neposredni i posredni mehanizmi putem kojih obrazovanje roditelja može utjecati na različite načine na njihovu djecu (Harding, Morris i Hughes, 2015).

Iako je obrazovanje oba roditelja povezano s uspjehom djece, obrazovanje majki se smatra posebno važnim s obzirom da majke još uvijek imaju glavnu ulogu u brizi za djecu (Harding, 2015). Visoko obrazovane majke su puno vještije u komuniciranju i rješavanju problema te će više obogatiti jezik i pismenost svoje djece tako što će ih izlagati kompleksnijem jeziku i vokabularu putem brojnih knjiga i različite literature koju drže u kući, potičući djecu na aktivnosti poput čitanja (Harding, 2015; Magnuson, 2007). One više vremena ulažu u školovanje, roditeljske sastanke i školske aktivnosti svoje djece u usporedbi s niže obrazovanim majkama (Pomerantz, Moorman i Litwack, 2007).

Vrijednosti roditelja, njihovi stavovi i prioriteti uvelike utječu na vrijednosti, stavove i prioritete njihove djece (Ogbu, 2003; Ogbu i Simons, 1998; Samuel, Smolska, & Warren, 2001; Wang, 2004, prema Pinder, Prime i Wilson, 2014). Roditeljska podrška (Pinder i sur., 2014) i stav prema školi i učenju može značajno utjecati na želju njihove djece za ostvarivanjem akademskog uspjeha (Ogbu, 2003; Paik, 2004, Pinder, 2010; Walberg, 1984; Wang, 2004, prema Pinder i sur., 2014). Roditeljske vrijednosti, očekivanja te njihove akademske sposobnosti, zajedno oblikuju kućno okruženje u kojemu djeca odrastaju i uče te samim time potiču djecu na razvoj njihovih vlastitih interesa, vjerovanja i vještina (Davis-Kean, 2005; Eccles, 1992; Taylor, Clayton i Rowley, 2004, prema Magnuson, 2007). Djeca roditelja koji prilagođavaju okolinu potrebama djeteta kako bi ona bila što poticajnija za učenje, nerijetko imaju bolje kognitivne sposobnosti u usporedbi s drugom djecom čiji roditelji nisu visoko obrazovani (Cheng i sur., 2013; Harding, 2015). Uključenost roditelja u praćenje i nadzor

domaće zadaće njihove djece, poticanje aktivnosti vezanih uz školu i osiguravanje edukacijskih materijala u kući, pozitivno je povezano s njihovim očekivanjima, a očekivanja roditelja su pozitivno povezana s očekivanjima njihove djece kada je u pitanju obrazovanje (Astone i McLanahan 1991; Kao i Tienda 1998; Schneider i Stevenson 1999, prema Jacob i Wilder Linkow, 2010).

U istraživanju Naidoo i sur. (1998), spolne razlike imale su mali efekt na istaknutost radne uloge, no u smislu karijernog razvoja kao teme njihovog istraživanja, učenice su se ipak pokazale više posvećenima radu i imale su viša očekivanja od rada u usporedbi s učenicima. Nadalje, dob i životna faza sudionika značajni su faktori u salijentnosti životnih uloga. Primjerice, u hrvatskom istraživanju salijentnosti životnih uloga kod sudionika različite životne dobi (B. Šverko, Jerneić, Kulenović i Vizek Vidović, 1995) nalazi su pokazali da je kod srednjoškolaca najistaknutija uloga slobodno vrijeme, a najmanje učenje i rad, pa je i za očekivati slične nalaze i u našem radu.

1.4. Razlozi za naše istraživanje

Zbog nedovoljne istraženosti radnih uloga i nedovoljne pažnje usmjerene na istraživanje ovog vrlo važnog konstrukta, cilj ovog rada je ispitati istaknutosti radne uloge srednjoškolaca te upoznati odrednice njene izraženosti u odnosu na druge životne uloge kroz neka osobna, obrazovna i obiteljska obilježja, poput vrijednosti, školskog uspjeha, tipa i vrste srednjoškolskog obrazovanja, obiteljskog socioekonomskog statusa (SES) te podrške roditelja. Očekujemo da ćemo kroz istraživanje odgovoriti na neka važna pitanja koja su nedovoljno istražena poput povezanosti konstrukta radne uloge i spola, ali i da ćemo još jednom utvrditi neke pozitivne korelacije poput one da adolescenti višeg SES-a imaju i istaknutiju radnu ulogu.

Cilj i problemi

Cilj istraživanja je ispitati istaknutosti radne uloge srednjoškolaca te upoznati odrednice njene izraženosti u odnosu na druge životne uloge kroz neka osobna, obrazovna i obiteljska obilježja, poput vrijednosti, školskog uspjeha, tipa i vrste srednjoškolskog obrazovanja, obiteljskog socioekonomskog statusa (SES) te intelektualno-kulturalne klime obitelji.

Problemi:

1. Ispitati metrijske karakteristike kratke forme S-upitnika.
2. Ispitati istaknutost životnih uloga adolescenata.
3. Ispitati odnos istaknutosti životnih uloga i radnih vrijednosti.
4. Ispitati mogu li školski uspjeh, socioekonomski status, obrazovanje roditelje, roditeljska podrška u izgradnji karijere, te utilitarna, samoaktualizirajuća, socijalna, individualistička i avanturistička vrijednosna orijentacija služiti kao odrednice istaknutosti životnih uloga.

Hipoteze:

1. Kratka forma S-upitnika potvrdit će teorijski očekivanu trofaktorsku strukturu te će se pokazati da ovaj upitnik pouzdano mjeri istaknutost životnih uloga.
2. Najistaknutija životna uloga učenika biti će slobodno vrijeme.
3. Učenici izraženije samoaktualizirajuće i utilitarne vrijednosne orijentacije imat će i istaknutiju ulogu učenje i rad; učenici koji imaju istaknutu ulogu obitelj i dom imat će i izraženije socijalne aspekte radnih vrijednosti; učenici istaknutije uloge slobodno vrijeme imat će izraženiju avanturističku vrijednost.
4. Najbolji prediktor životne uloge učenje i rad biti će školski uspjeh, roditeljska podrška u izgradnji karijere u obliku bihevioralne pomoći, viša razina obrazovanja oca i majke te utilitarna i samoaktualizirajuća vrijednosna orijentacija; roditeljska podrška u izgradnji karijere te socijalna vrijednosna orijentacija bit će najbolji prediktori uloge obitelj i dom; najbolji prediktor uloge slobodno vrijeme biti će avanturistička vrijednosna orijentacija.

Metoda

3.1. Sudionici

U istraživanju su sudjelovali učenici završnih razreda 30 strukovnih srednjih škola i gimnazija. Škole su većinski u Zagrebu, a nešto manje sudionika je iz Varaždina, Zaboka, Bjelovara i Nove Gradiške. Ukupno je sudjelovalo 937 učenika, od čega je 630 ženskih i 307 muških sudionika. Ukupno 308 učenika je iz gimnazija, a 629 učenika je iz strukovnih škola. Inicijalno je kontaktirano oko 2000 učenika te je njih 10% odmah na početku odbilo sudjelovanje, a 50% je odustalo nakon kontaktiranja mailom.

3.2. Instrumenti

S-upitnik salijentnosti uloga (Salience Inventory, SI) mjera je sudjelovanja, posvećenosti i očekivanja mogućnosti ispunjenja vrijednosti u svakoj od 5 životnih uloga: ulozi učenika, radnika, građanina, domaćina i korisnika slobodnog vremena. Razvijen je od strane međunarodnog tima istraživača u okviru projekta Istraživanje važnosti rada u životu pojedinca (Work Importance Study, WIS; Super i B. Šverko, 1995). Poput ostalih nacionalnih verzija, i originalna hrvatska inačica S-upitnika sastoji se od 3 podljestvice: podljestvice sudjelovanja, u kojoj sudionik procjenjuje koliko vremena i napora ulaže u aktivnosti ili razmišljanja o pojedinim ulogama; podljestvice posvećenosti, u kojoj sudionici procjenjuju važnost uspješnosti u različitim ulogama; i podljestvice očekivanja ispunjenja vrijednosti, gdje sudionici procjenjuju kakvu mogućnost za ostvarenje različitih vrijednosti vide u svakoj od pet uloga. Podljestvice sudjelovanja i privrženosti broje po 10 čestica, a podljestvica očekivanja ispunjenja vrijednosti 20 čestica. Instrument se sastoji od ukupno 200 čestica, budući da se podljestvice primjenjuju za svaku od 5 uloga. Sudionici daju odgovore na skali Likertova tipa s 5 uporišnih točaka. Rezultati opisuju stupanj važnosti koju ispitanik pridaje svakoj od životnih uloga (B. Šverko i sur., 2007; Super i B. Šverko, 1995). Za potrebe ovog istraživanja prvi put je korištena skraćena verzija S-upitnika u kojoj je smanjen broj čestica i kojom su mjerene samo 3 uloge: učenje i rad (α=.906), obitelj i dom (α=.941) te slobodno vrijeme (α=.878) (I. Šverko, Babarović, Černja, Lučić i Kurečić, 2015). Ovako skraćena forma sastojala se od ukupno 90 čestica; za svaku od 3 mjerene uloge podljestvice sudjelovanja i privrženosti brojale su po 5 čestica, a podljestvica očekivanja ispunjenja vrijednosti 20 čestica.

V-upitnik je korišten za mjerenje radnih vrijednosti i vrijednosnih orijentacija kod srednjoškolaca (eng. Values Scale) koji je nastao u okviru međunarodnog istraživanja o važnosti rada u životu pojedinca gdje je Hrvatska aktivno sudjelovala (Work Importance Study-WIS) (Super i Šverko, 1995). Ispitanici imaju zadatak da procjene na Likertovoj skali koliko im je određena vrijednost važna u njihovom radu. Skraćena verzija V-upitnika koja je ovdje korištena sadrži 60 čestica i mjeri rezultate na 20 radnih vrijednosti, dok izvorna verzija sadrži 100 čestica. Čestice su oblikovane tako da sudionici odgovaraju što za različite radne ciljeve (ili vrijednosti) procjenjuju koliko su im važni (ili će im biti važni) u radu. Za odgovor se koristi skala od 4 uporišne točke. Skraćena verzija V-upitnika korištena u ovom istraživanju ima zadovoljavajuće metrijske karakteristike. Koeficijenti unutarnje konzistencije za ljestvice vrijednosnih orijentacija viši su od .70, i dobivena je očekivana petfaktorska struktura s uglavnom očekivanim saturacijama (I. Šverko i sur., 2015).

Školski uspjeh mjeren je kompozitnom jednofaktorskom mjerom objektivnih i subjektivnih pokazatelja od 12 čestica (od ocjena iz pojedinih predmeta do subjektivne procjene vlastitog uspjeha u usporedbi sa školskim kolegama). Pouzdanost mjere školskog uspjeha vrlo je visoka (α=,873).

Socioekonomski status obitelji mjeren je uz pomoć nekoliko pokazatelja a to su: najviši stupanj obrazovanja roditelja (1-Nije završila osnovnu školu do 7-Magistrirala je i doktorirala i 8-Ne znam), subjektivna procjena materijalnog stanja domaćinstva (četiri kategorije; primjerice „Vrlo nam je teško sa sadašnjim prihodima“), objektivna procjena primanja domaćinstva (neto iznos koji članovi uže obitelji mjesečno zajedno zarade). Pouzdanost mjere SES-a granično je zadovoljavajuća (α=,649), ali prihvatljiva s obzirom da se radi o samo tri čestice i kodirana je u tri kategorije: "Nizak", "Prosječan" i "Visok".

Skalu roditeljske podrške za razvoj karijere (CRPSS – Career-Related Parent Support Scale) razvili su Turner, Alliman-Brissett, Lapan, Udipi i Ergun (2003). U prvotnoj verziji, skala je sastavljena od 27 čestica koje se odnose na četiri subskale: instrumentalnu podršku (npr. „Roditelji mi pomažu odabrati predmete koji će mi pomoći u karijeri“ – 7 čestica), modeliranje povezano sa razvojem karijere (npr. „Roditelji mi pričaju o tome što im se događa na poslu“ – 7 čestica), verbalnu podršku (npr. „Roditelji su mi rekli da očekuju da završim školu“ – 6 čestica) i emocionalnu podršku u razvoju karijere (npr. „Roditelji razgovaraju sa mnom kada sam zabrinut oko svoje buduće karijere“ – 7 čestica). Turner i suradnici (2003) su dobili dobru pouzdanost unutarnje konzistencije konstruiranog testa, koja se kretala između .78 (za instrumentalnu podršku) i .85 (za verbalnu podršku). Za potrebe provedenog istraživanja,

upitnik je preveden i prilagođen hrvatskom jeziku te je tako revidirani upitnik sastavljen od 13 čestica koje su se odnosile na dvije subskale: instrumentalnu podršku (npr. „Moji roditelji mi daju zadatke koji mi pomažu da razvijem vještine koje će mi koristiti u mojoj budućoj karijeri.“ – 7 čestica), koja se odnosi na podršku u razvijanju vještina potrebnih za buduće zanimanje te na verbalnu podršku (npr. „ Moji roditelji me potiču da nastavim školovanje ili da nađem posao u struci nakon što završim školu.“), koja se odnosi na čestinu kojom roditelji verbalno potiču svoju djecu kako bi napredovala u željenom području.

3.3. Postupak

U početnim fazama istraživanja učenici 4. razreda 30 srednjih škola su osobno kontaktirani i motivirani za sudjelovanje. Učenici su upisali vlastite elektroničke adrese ako su bili voljni sudjelovati. Objašnjena im je svrha i način provođenja istraživanja, ali i nagradne igre u kojoj su mogli sudjelovati ukoliko bi sudjelovali u istraživanju. Putem elektroničke pošte slane su opetovano obavijesti i podsjetnici na sudjelovanje. Učenici se tokom projekta u sklopu kojeg se odvija ovo istraživanje, testiraju u 3 vala. Za ovo istraživanje ključni su podaci isključivo prvog vala koji je završen početkom školske godine 2014./2015.

Rezultati

4.1. Metrijske karakteristike kratke forme S-upitnika

Prikladnost skupa podataka za provedbu faktorske analize provjerena je Kaiser-Meyer-Olkinovim testom (KMO) te Barttletovim testom. Vrijednosti KMO-a kreću se od 0 do 1. Ako je vrijednost bliža 1, može upućivati na zadovoljavajuće velik udio povezanosti varijabli koji se može objasniti zajedničkim faktorima; ako je bliža 0, faktorska analiza nije opravdana. U ovom je slučaju vrijednost KMO-a 0,921, što je prihvatljiva vrijednost koja odobrava daljnju analizu. Barttletov test statistički je značajan (χ^2=43917,015, p<0,01) i upućuje na dovoljno visoke povezanosti manifestnih varijabli.

S obzirom na teorijsku podlogu razvoja kratke forme S upitnika, u podlozi varijabiliteta svih čestica očekuju se tri dimenzije. Niti Kaiser-Guttmanov niti Scree test kriterij ne sugeriraju zadržavanje tri dimenzije (18 faktora ima svojstvene vrijednosti veće od jedan, a lom na dijagramu pada svojstvenih vrijednosti vidi se nakon četvrtog ili nakon sedmog faktora, Graf 1 u Prilogu), no usprkos tome prema kriteriju teorijskih očekivanja zadržano je trofaktorsko rješenje koje je interpretabilno i uglavnom u skladu s očekivanjima.

Trofaktorskim rješenjem objašnjeno je 32,27% ukupne varijance skupa manifestnih varijabli, pri čemu prvi faktor nakon Varimax rotacije objašnjava najveći dio ukupne varijance 14,15%, dok drugi objašnjava 9,89%, a treći 8,33% ukupne varijance. Tablica 9 saturacija u Prilogu ukazuje na to da su varijable većinski saturirane očekivanim faktorima. Vidljivo je da je najčišća struktura ostvarena za faktor *obitelj i dom*, te da faktori *učenje i rad* te *slobodno vrijeme* pokazuju tek manja odstupanja od teorijske strukture. Svakim faktorom trebalo je biti saturirano trideset varijabli.

Pouzdanost triju subskala upitnika je adekvatna. Cronbach alfa koeficijenti pouzdanosti iznose 0,91 za ulogu učenje i rad, 0,94 za ulogu obitelji i dom, te 0,88 za ulogu slobodno vrijeme.

4.2. Istaknutost životnih uloga adolescenata

Tablica 1. *Deskriptivni podaci za tri tipa uloga: učenje i rad, obitelj i dom te slobodno vrijeme*

	M	**Sd**	**Min**	**Max**
Učenje i rad	89,08	13,488	36	118
Obitelj i dom	93,20	15,343	30	120
Slobodno vrijeme	97,95	11,425	52	120

Napomena: N=981

Generalno gledajući, u našem je uzorku srednjoškolaca primijećena najveća salijentnost životne uloge *slobodno vrijeme* (M=97,95), zatim *obitelj i dom* (M=93,20) te potom *učenje i rad* (M=89,08).

Tablica 2. *Deskriptivni podaci za tri tipa uloga: učenje i rad, obitelj i dom te slobodno vrijeme s obzirom na tip škole*

	Gimnazija		**Strukovna**	
	N=308		N=629	
	M	Sd	M	Sd
Učenje i rad	88,69	12,953	89,37	13,804
Obitelj i dom	88,63	14,587	95,32	15,305
Slobodno vrijeme	96,97	10,869	98,39	11,788

Temeljem dobivenih aritmetičkih sredina možemo vidjeti da postoji tendencija da je *slobodno vrijeme* najistaknutija uloga i kod učenika iz gimnazija (M=96,97) i kod učenika strukovnih škola (M=98,39) u usporedbi s preostale dvije životne uloge. *Obitelj i dom* je najistaknutija životna uloga kod učenika strukovnih škola (M=95,32), dok je kod učenika iz gimanzija ta uloga nešto manje istaknuta (M=88,63). *Učenje i rad* je uloga koja je gotovo podjednako izražena u oba tipa škole – gimnazijama (M=88,69) i strukovnim školama (M=89,37).

Tablica 3. *Deskriptivni podaci za tri tipa životnih uloga s obzirom na spol*

	Muško		**Žensko**	
	N=307		N=630	
	M	Sd	M	Sd
Učenje i rad	85,79	13,776	90,78	13,108
Obitelj i dom	88,83	15,121	95,21	15,094
Slobodno vrijeme	97,28	12,441	98,24	11,021

Slobodno vrijeme je najistaknutija uloga i kod učenika (97,28) i učenica (M=98,24). *Obitelj i dom* je istaknutija uloga među učenicama (M=95,21), u usporedbi s učenicima gdje je nešto

manje izražena (M=88,83). *Učenje i rad* je najmanje istaknuta uloga i među učenicima (M=85,79) i među učenicama (M=90,78).

4.3. Odnos istaknutosti životnih uloga i radnih vrijednosti

Tablica 4. *Međusobna povezanost pojedinih životnih uloga, povezanost pojedinih životnih uloga s radnim vrijednostima te vrijednosnim orijentacijama*

	Učenje i rad	**Obitelj i dom**	**Slobodno vrijeme**
Životne uloge			
Učenje i rad	1		
Obitelj i dom	,415**	1	
Slobodno vrijeme	,118**	,302**	1
Radne vrijednosti			
Korištenje sposobnosti	,322**	,121**	,121**
Postignuće	,280**	,146**	,108**
Napredovanje	,308**	,193**	,137**
Esteticizam	,204**	,228**	,176**
Altruizam	,311**	,378**	,099**
Autoritet	,182**	,087**	,134**
Samostalnost	,133**	,017	,120**
Stvaralaštvo	,202**	,064*	,094**
Ekonomska sigurnost	,125**	,044	,159**
Životni stil	,069*	-,036	,183**
Razvoj ličnosti	,226**	,081*	,156**
Fizička aktivnost	,184**	,203**	,201**
Prestiž	,206**	,113**	,161**
Rizik	,148**	,140**	,142**
Socijalna interakcija	,208**	,342**	,193**
Međuljudski odnosi	,240**	,300**	,168**
Raznolikost	,145**	,117**	,126**
Radni uvjeti	,163**	,190**	,094**
Kulturološki identitet	,151**	,204**	,089**
Sudjelovanje u odlučivanju	,213**	,131**	,159**
Vrijednosne orijentacije			
Individualistička VO	,181**	,064*	,190**
Avanturistička VO	,199**	,207**	,207**
Samoaktualizirajuća VO	,321**	,178**	,193**
Socijalna VO	,326**	,398**	,201**
Utilitarna VO	,288**	,155**	,189**

**. Korelacija je značajna na razini p<0.01

*. Korelacija je značajna na razini p<0.05

Rezultati korelacija ukazuju na to da je uloga *obitelj i dom* umjereno povezana s ulogom *učenje i rad* (r=0,415, p<0,01) te nešto slabije povezana s ulogom *slobodno vrijeme* (r=0,302, p<0,01), dok su uloge *učenje i rad* i *slobodno vrijeme* vrlo slabo povezane životne uloge (r=0,118, p<0,01).

Ako pogledamo povezanost pojedinih životnih uloga i radnih vrijednosti, možemo vidjeti da je uloga *učenje i rad* najviše povezana s korištenjem sposobnosti (r=0,322, p<0,01), postignućem (r=0,280, p<0,01), napredovanjem (r=0,308, p<0,01) i altruizmom (r=0,311, p<0,01). *Obitelj i dom* značajno najviše korelira s altruizmom (r=0,378, p<0,01), socijalnom interakcijom (r=0,342, p<0,01) i međuljudskim odnosima (r=0,300, p<0,01). Uloga *slobodno vrijeme* je najslabije povezana s vrijednostima, a najvišu, iako tek nisku korelaciju ostvaruje s fizičkom aktivnosti (r=0,201, p<0,01).

Nadalje, sve tri životne uloge su statistički značajno povezane sa svim vrijednosnim orijentacijama. Uloga *učenje i rad* u najvećoj je mjeri povezana sa socijalnom (r=0,326, p<0,01) i samoaktualizirajućom vrijednosnom orijentacijom (r=0,321, p<0,01). Uloga *obitelj i dom* umjereno je povezana sa socijalnom vrijednosnom orijentacijom (r=0,398, p<0,01), dok je *slobodno vrijeme* najslabije povezana uloga s vrijednosnim orijentacijama.

4.4. Odrednice istaknutosti životnih uloga

Tablica 5. *Prikaz interkoralacija životnih uloga, vrijednosti, te osobnih/općih i obiteljskih odrednica*

	UR	OD	SV	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Životne uloge															
Učenje i rad (UR)															
Obitelj i dom (OD)	,415**														
Slobodno vrijeme (SV)	,118**	,302**													
Vrijednosne orijentacije															
Individualistička VO (1)	,181**	,064*	,190**												
Avanturistička VO (2)	,199**	,207**	,207**	,297**											
Samoaktualizirajuća VO (3)	,321**	,178**	,193**	,591**	,273**										
Socijalna VO (4)	,326**	,398**	,201**	,385**	,222**	,460**									
Utilitarna VO (5)	,288**	,155**	,189**	,547**	,250**	,524**	,495**								
Osobne/opće i obiteljske odrednice															
Spol (6)	,173**	,195**	,039	,034	-,121**	,127**	,292**	,142**							
Tip škole (7)	,023	,204**	,058	,010	,185**	-,023	,138**	-,055	,063						
Školski uspjeh (8)	,372**	,063*	-,071*	,036	-,084**	,131**	,108**	,165**	,189**	-,176**					
Prosječna razina obrazovanja oca i majke (9)	,017	-,124**	,058	,076	-,001	,104*	-,129**	,044	-,191**	-,452**	,082				
Subjektivni prihodi (10)	,012	,043	,012	,042	-,022	,024	,019	-,004	-,065*	-,123**	,094**	,315**			
Objektivni prihodi (11)	,034	-,039	-,016	,128**	,041	,086*	-,061	,117**	-,131**	-,269**	,044	,473**	,489**		
Roditeljska podrška u izgradnji karijere - bihevioralna pomoć (12)	,271**	,453**	,158**	,090**	,173**	,189**	,214**	,143**	,011	,084**	,076*	,098*	,166**	,151**	
Roditeljska podrška u izgradnji karijere - verbalna podrška (13)	,190**	,359**	,107**	,055	,019	,115**	,207**	,156**	,028	,017	,089**	,068	,152**	,095**	,599**

**. Korelacija je značajna na razini p<0.01

*. Korelacija je značajna na razini p<0.05

U Tablici 5. prikazane su životne uloge temeljene na značajnim korelacijama između vrijednosnih orijentacija, spola, tipa škole, školskog uspjeha, prosječne razine obrazovanja oca i majke, subjektivnih i objektivnih prihoda te bihevioralne i verbalne roditeljske podrške u izgradnji karijere. Korelacije se kreću od slabih do umjerenih.

Što je veći školski uspjeh, to je i izraženija uloga *učenje i rad* (r=0,372, p<0,01). S većom razinom obrazovanja roditelja manje je razvijena uloga *obitelj i dom* (r=-0,124, p<0,01). Između životnih uloga te subjektivnih i objektivnih prihoda nema značajne korelacije. Sve tri uloge pokazale su se u značajnoj korelaciji s roditeljskom podrškom, no uloga *obitelj i dom*, u usporedbi s preostale dvije uloge, najviše raste s većom bihervioralnom (r=0,453, p<0,01) i verbalnom (r=0,359, p<0,01) roditeljskom podrškom u izgradnji karijere.

Tablica 6. *Objašnjenje istaknutosti uloge* ***Učenje i rad*** *na temelju spola, školskog uspjeha, tipa škole, roditeljske podrške u izgradnji karijere, subjektivne i objektivne procjene standarda, prosječne razine obrazovanja roditelja te pet vrijednosnih orijentacija: standardizirani regresijski koeficijenti, koeficijenti multiple korelacije te doprinos pojedinih blokova prediktora (N = 439)*

	Korak 1	**Korak 2**	**Korak 3**
Spol	,048	,058	,049
Tip škole	,161***	,166***	,098*
Školski uspjeh	,399***	,384***	,335***
Prosječna razina obrazovanja oca i majke		,001	-,013
Subjektivni prihodi		-,084	-,024
Objektivni prihodi		,099	,018
Roditeljska bihevioralna podrška u izgradnji karijere		,146**	,052
Roditeljska verbalna podrška u izgradnji karijere		-,001	,021
Individualistička vrijednosna orijentacija			-,023
Avanturistička vrijednosna orijentacija			,135**
Samoaktualizirajuća vrijednosna orijentacija			,183***
Socijalna vrijednosna orijentacija			,068
Utilitarna vrijednosna orijentacija			,155**
R	,418	,453	,579
R^2	,175	,205	,335
ΔR^2	,175	,031	,129
ΔF	30,700	3,312	16,530
p	,000	,006	,000

Napomena: Značajnost regresijskih koeficijenata: * p < .05, ** p < .01 *** p < .001

Rezultati provedene hijerarhijske regresijske analize pokazuju da opisanim setom prediktorskih varijabli možemo objasniti 33,5% ukupne varijance *učenja i rada*. Točnije, u

prvom koraku s tri varijable (spol, tip škole i školski uspjeh), objasnili smo 17,5% (R^2=0,175, $p\leq$0,001) ukupne varijance. Ulaskom u model varijabli prosječna razina obrazovanja oca i majke, subjektivni i objektivni prihodi te bihevioralna i verbalna roditeljska podrška u izgradnji karijere, ukupna varijanca povećala se za 3,1% (R^2=0,205, p<0,01). U zadnjem koraku, ulaskom 5 vrijednosnih orijentacija u model, dodatno je objašnjeno 12,9% ukupne varijance (R^2=0,335, $p\leq$0,001).

Školski uspjeh je ključni prediktor životne uloge *učenje i rad*, na način da će učenici boljeg školskog uspjeha imati i izraženiju ulogu *učenje i rad*, u slučaju kada se uzimaju u obzir zajedno samo s tipom škole i spolom (β=0,399, p<0,001), ali i u slučaju kada su u model ušle i neke obiteljske odrednice (β=0,384, $p\leq$0,001), ili pak i vrijednosti (β=0,335, $p\leq$0,001). Učenici strukovnih škola imaju izraženiju ulogu *učenje i rad* (β=0,098, p<0,05) u sva tri koraka. Roditeljska podrška u izgradnji karijere u obliku bihevioralne pomoći pokazala se značajnim prediktorom uloge *učenje i rad* u slučaju kada u model nisu bile uključene vrijednosne orijentacije (β=0,146, p<0,01), no s ulaskom vrijednosnih orijentacija uloga podrške slabi, vjerojatno zbog povezanosti sa socijalnom vrijednosnom orijentacijom (Tablica 5). Vrijednosne orijentacije (avanturistička (β=0,135, p<0,01), samoaktualizirajuća (β=0,183, $p\leq$0,001) te utilitarna (β=0,155, p<0,01) dobre su odrednice istaknutosti životne uloge *učenje i rad*.

Tablica 7. *Objašnjenje istaknutosti uloge* ***Obitelj i dom*** *na temelju spola, školskog uspjeha, tipa škole, roditeljske podrške u izgradnji karijere, subjektivne i objektivne procjene standarda, prosječne razine obrazovanja roditelja te pet vrijednosnih orijentacija; standardizirani regresijski koeficijenti, koeficijenti multiple korelacije te doprinos pojedinih blokova prediktora (N = 439)*

	Korak 1	**Korak 2**	**Korak 3**
Spol	,199***	,183***	,147***
Tip škole	,188***	,123**	,053
Školski uspjeh	,094*	,042	,027
Prosječna razina obrazovanja oca i majke		-,073	-,049
Subjektivni prihodi		-,017	,006
Objektivni prihodi		,001	-,031
Roditeljska bihevioralna podrška u izgradnji karijere		,352***	,260***
Roditeljska verbalna podrška u izgradnji karijere		,143**	,158***
Individualistička vrijednosna orijentacija			-,076
Avanturistička vrijednosna orijentacija			,172***
Samoaktualizirajuća vrijednosna orijentacija			,020
Socijalna vrijednosna orijentacija			,282***
Utilitarna vrijednosna orijentacija			,016
R	,308	,536	,627
R^2	,095	,287	,393
ΔR^2	,095	,192	,106
ΔF	15,226	23,22	14,792
p	,000	,000	,000

Napomena: Značajnost regresijskih koeficijenata: * $p < .05$, ** $p < .01$ *** $p \leq .001$

U slučaju životne uloge *obitelj i dom*, rezultati provedene hijerarhijske regresijske analize pokazuju da opisanim setom prediktorskih varijabli možemo objasniti 39,3% ukupne varijance *obitelj i dom*. Točnije, u prvom koraku s tri varijable (spol, tip škole i školski uspjeh) koje ulaze u model, objasnili smo 9,5% (R^2=0,095, $p \leq 0,001$) ukupne varijance. U drugom koraku, s ulaskom varijabli prosječna razina obrazovanja oca i majke, subjektivni i objektivni prihodi te bihevioralna i verbalna roditeljska podrška u izgradnji karijere, ukupna varijanca povećala se za 19,2% (R^2=0,287, $p \leq 0,001$). U zadnjem koraku, ulaskom 5 vrijednosnih orijentacija u model, ukupna varijanca povećala se za dodatnih 10,6% (R^2=0,393, $p \leq 0,001$).

Nadalje, ako pogledamo detaljnije naše prediktorske varijable, u prvom koraku sve tri varijable pokazale su se značajnim prediktorima istaknutosti životne uloge *obitelj i dom* (β_{spol}=0,199 i $\beta_{tip_škole}$=0,188 uz $p \leq 0,001$, te $\beta_{školski_uspjeh}$=0,094 uz $p<0,05$). Školski uspjeh prestaje biti značajan prediktor nakon drugog koraka kada uvedemo obiteljske komponente (β=0,042, $p>0,05$). Roditeljska podrška u izgradnji karijere i u obliku bihevioralne i verbalne pomoći pokazala se značajnim prediktorom uloge *obitelj i dom* čak i onda kada su u model uključene vrijednosne orijentacije ($\beta_{bihev.pomoć}$=0,260, $\beta_{verbal.pomoć}$=0,158 uz $p \leq 0,001$). Učenici

izraženije avanturističke i socijalne vrijednosne orijentacije imat će i izraženiju životnu ulogu *obitelj i dom*, s tim da je socijalna vrijednosna orijentacija (β=0,282, $p\leq$0,001) nešto bolji prediktor životne uloge *obitelj i dom*, u odnosu na avanturističku (β=0,172, $p\leq$0,001). Prosječna razina obrazovanja roditelja te subjektivni i objektivni prihodi pokazali su se neznačajnim odrednicama istaknutosti životne uloge *obitelj i dom*.

Tablica 8. *Objašnjenje istaknutosti uloge* ***Slobodno vrijeme*** *na temelju spola, školskog uspjeha, tipa škole, roditeljske podrške u izgradnji karijere, subjektivne i objektivne procjene standarda, prosječne razine obrazovanja roditelja te pet vrijednosnih orijentacija; standardizirani regresijski koeficijenti, koeficijenti multiple korelacije te doprinos pojedinih blokova prediktora (N = 439)*

	Korak 1	**Korak 2**	**Korak 3**
Spol	,029	,030	,028
Tip škole	,060	,085	,011
Školski uspjeh	-,075	-,093	-,120*
Prosječna razina obrazovanja oca i majke		,166**	,165**
Subjektivni prihodi		,010	,052
Objektivni prihodi		-,112	-,179**
Roditeljska bihevioralna podrška u izgradnji karijere		,167**	,082
Roditeljska verbalna podrška u izgradnji karijere		-,039	-,012
Individualistička vrijednosna orijentacija			,042
Avanturistička vrijednosna orijentacija			,189***
Samoaktualizirajuća vrijednosna orijentacija			,049
Socijalna vrijednosna orijentacija			,109
Utilitarna vrijednosna orijentacija			,081
R	,107	,236	,391
R^2	,011	,056	,153
ΔR^2	,011	,044	,097
ΔF	1,67	4,053	9,713
p	,173	,001	,000

Napomena: Značajnost regresijskih koeficijenata: * $p < .05$, ** $p < .01$ *** $p \leq .001$

Za životnu ulogu *slobodno vrijeme*, rezultati analize ukazuju na to da spol, tip škole i školski uspjeh nisu prediktori ove životne uloge (β_{spol}=0,029, $\beta_{tip_škole}$=0,060, $\beta_{školski_uspjeh}$=-0,075 uz p>0,05), jer objašnjavaju samo 1,1% ukupne varijance (R=0,011, p>0,05). U drugom koraku, s ulaskom varijabli prosječna razina obrazovanja oca i majke, subjektivni i objektivni prihodi te bihevioralna i verbalna roditeljska podrška u izgradnji karijere, ukupna varijanca povećala se za 4,4% (R^2=0,056, $p\leq$0,001). U zadnjem koraku, ulaskom 5 vrijednosnih orijentacija u model, ukupna varijanca povećala se za dodatnih 9,7% (R^2=0,153, $p\leq$0,001), čime

ovaj model sa sva tri seta prediktorskih varijabli može objasniti tek 15,3% ukupne varijance *slobodnog vremena*.

U kombinaciji s nekim obiteljskim odrednicama te vrijednosnim orijentacijama, učenici koji imaju bolji školski uspjeh imaju slabije izraženu životnu ulogu *slobodno vrijeme* (β=-0,120, p<0,05). Izraženija bihevioralna pomoć kao roditeljska podrška u izgradnji karijere značit će i istaknutiju životnu ulogu *slobodno vrijeme* (β =0,167, p<0,05) ali samo u slučaju kada u model nisu uključene i vrijednosne orijentacije. Viša prosječna razina obrazovanja oca i majke povezana je s istaknutijom ulogom *slobodno vrijeme* i nakon uključivanja vrijednosnih orijentacija u model (β=0,165, p<0,01). Objektivni prihodi u negativnoj su korelaciji sa *slobodnim vremenom*, odnosno bolji objektivni prihodi negativno utječu na istaknutost životne uloge *slobodno vrijeme* (β=-0,179, p<0,01), međutim njihov je utjecaj supresijski, a ne substancijalan, jer inicijalno ne ostvaruju povezanost s kriterijem (r=-0.016, Tablica 5). Od svih vrijednosnih orijentacija, jedino se avanturizam pokazao kao pozitivan prediktor *slobodnog vremena*, na način da će učenici izraženije avanturističke vrijednosne orijentacije imati i istaknutiju životnu ulogu *slobodno vrijeme* (β=0,189, $p\leq$0,001).

Rasprava

5.1. Metrijske karakteristike kratke forme S-upitnika

Metrijske karakteristike predstavljaju osnovnu karakteristiku kvalitete nekog testa (mjernog instrumenta). U ovom radu ispitali smo metrijske karakteristike skraćene verzije S-upitnika koja je po prvi puta korištena i to za potrebe ovog istraživanja. U skraćenoj verziji S-upitnika smanjen je broj čestica u odnosu na originalnu verziju, a njom su mjerene samo 3 uloge: učenje i rad, obitelj i dom te slobodno vrijeme. Korišten je kriterij teorijskih očekivanja kojim je pretpostavljena trofaktorska struktura ovog modela, koja je ovim putem i potvrđena. Za kratku inačicu S-upitnika koja mjeri izraženost ova tri tipa uloga izmjerili smo i pouzdanost, a dobivena analiza pokazala je da navedene čestice dobro objašnjavaju konstrukt. Točnije, analiza je pokazala izvrsnu pouzdanost u slučaju skale *učenje i rad* (α=0,906) i *obitelji i dom* (α=0,941) te vrlo dobru pouzdanost skale *slobodno vrijeme* (α=0,877). Dobiveni nalazi u skladu su s nalazima dobivenim i u radu Šverko i sur. (2015).

5.2. Istaknutost životnih uloga adolescenata

Salijentne uloge predstavljaju suštinu osobe, one su ključ za izgradnju osobnog identiteta i za zadovoljstvo životom (Super i sur., 1996), pri čemu pojedine životne uloge ne moraju nužno biti od jednake važnosti u životu pojedinca. Radna uloga mnogima može biti centralna uloga, no ona je samo jedna od mnogih uloga koje pojedinci igraju tijekom svog života, a istovremeno mogu igrati i više uloga. Očekivanja koja se odnose na istaknutost životnih uloga kod srednjoškolaca na našem uzorku su potvrđena. Najistaknutija životna uloga učenika je *slobodno vrijeme*, a najmanje istaknuta *učenje i rad*. To možemo pripisati tome što adolescenti općenito govoreći veći prioritet stavljaju na odnose, prijateljstva, fizičke aktivnosti itd., koje prije svega znače korištenje slobodnog vremena, dok im je interes za *učenjem i radom* u toj dobi na zadnjem mjestu prioriteta (Tejerina-Arreal, Garcia-Gomez i García-Guardia, 2014). Konkretnije, adolescencija je vrijeme fundamentalnih promjena na fizičkom, kognitivnom, emocionalnom i socijalnom području, pa je i sukladno tome istaknutija uloga *slobodno vrijeme* koja im omogućuje dovoljno vremena za bavljenje samima sobom, prijateljima, hobijima itd. (Schwarz, Mayer, Trommsdorff, Ben-Arieh, Friedlmeier, Lubiewska, Mishra i Peltzer, 2011). Ovakvi nalazi potvrđeni su i u hrvatskom istraživanju salijentnosti životnih uloga kod sudionika različite životne dobi (Šverko i sur., 1995) gdje se pokazalo da su upravo srednjoškolci ti kojima je najistaknutija uloga *slobodno vrijeme*. Druga

po redu životna uloga u životu adolescenata na našem uzorku jest *obitelj i dom*. To možemo razumjeti tako što se u adolescenciji i odnos s roditeljima izuzetno mijenja, jer je adolescentima još uvijek potrebna njihova blizina i podrška, ali im istovremeno naglo raste potreba za druženjem s vršnjacima, širenjem mreže poznanstava i stvaranjem bliskih prijateljstava, tako da roditelji postaju sekundarni izvor socijalne podrške (La Greca i Moore Harrison, 2005).

5.3. Odnos istaknutosti životnih uloga i radnih vrijednosti

Učenici kojima je važno korištenje vlastitih sposobnosti imat će i istaknutiju *radnu ulogu*. Oni će više ulagati u rad, možda i pohađati dodatne škole ili tečajeve, dodatno se usavršavati i obrazovati te će potencijalno biti uključeni u aktivnosti za koje se dobiva plaća ili drugi oblik dobiti. Iznenađuju nalazi da su učenici koji imaju istaknute radne uloge najviše povezani sa socijalnom vrijednosnom orijentacijom, s obzirom da se socijalne vrijednosti najčešće povezuju s manjim aspiracijama i ambicijama kada je u pitanju buduća karijera (Kirpatrick Johnson, 2002). Moguće je da takva korelacija proizlazi iz percepcije učenika da će im rad, odnosno pohađanje škole, tečaja, obrazovanja i usavršavanja donijeti više prilika za socijalnim kontaktima pa će se kroz takve aktivnosti imati više vremena družiti s prijateljima i kolegama. Sukladno našim očekivanjima učenici koji imaju istaknutiju životnu ulogu *obitelj i dom* u najvećoj mjeri će imati izražene socijalne vrijednosne orijentacije, jer im se tu pruža mogućnost zadovoljenja potrebe za socijalnim interakcijama. *Slobodno vrijeme* među svim vrijednostima najznačajnije korelira s vrijednosnom orijentacijom avanturizam, što je u skladu s očekivanjima, te fizičkom aktivnošću, dok najmanje korelira sa utilitarnom vrijednosnom orijentacijom. *Slobodno vrijeme* najčešće uključuje hobi, sport, izlete, odlaske u kino, kazalište, druženje s prijateljima i mnoge druge fizičke i avanturističke aktivnosti. Utilitarna orijentacija odnosi se na skup ekstrinzičnih radnih vrijednosti, materijalne kompenzacije, napredovanja i slično, te su više povezane sa samim radom (Miliša i Bagarić, 2012), a najmanje sa *slobodnim vremenom*.

5.4. Odrednice istaknutosti životnih uloga

Kada je u pitanju uloga *učenje i rad*, naša očekivanja su djelomično potvrđena. Učenici boljeg školskog uspjeha imat će i istaknutiju ulogu *učenje i rad*. Oni više ulažu u školu i školske aktivnosti, više se trude i orijentirani su na uspjeh u školi, učenje i rad. Nadalje, roditeljska podrška u izgradnji karijere u obliku bihevioralne pomoći pokazala se značajnim prediktorom

uloge *učenje i rad* u slučaju kada u model nisu bile uključene vrijednosne orijentacije. Pozitivan učinak roditeljske podrške i uključenosti roditelja u obrazovanje djeteta potvrđen je u više radova. Sheldon i Epstein (2005, prema Min Lee, Kushner i Ho cho, 2007) navode kako je uspjeh u matematici porastao kada su roditelji bili konstantno uključeni u proces učenja, pomagali sa zadaćom i radili zajedno s djetetom. Roditeljska podrška u bihevioralnom obliku potiče radne navike djeteta i pospješuje ishode učenja (Min Lee i sur., 2007). Kada su vrijednosne orijentacije uključene u model nalazi su pokazali da su samoaktualizirajuća i utilitarna te, iznenađujuće, avanturistička vrijednosna orijentacija dobre odrednice istaknutosti životne uloge *učenje i rad*. Za pozitivnu korelaciju samoaktualizirajuće i utilitarne vrijednosne orijentacije s ulogom *učenje i rad* naše predikcije su potvrđene. Općenito, učenici visoko na samoaktualizirajućoj vrijednosnoj orijentaciji veliku važnost pridaju mogućnostima za korištenje vlastitih sposobnosti i razvijanja vlastite osobe. Prema Kirkpatrick Johnson (2002) te su vrijednosti povezane i s vanjskim nagradama i usredotočenosti na vlastiti razvoj te su karakteristične za osobe koje planiraju duže obrazovanje i imaju rukovodeće aspiracije (Kirkpatrick Johnson, 2002). Utilitarna orijentacija odnosi se na njihov napredak, razvoj i novčanu sigurnost, te je logično da obje vrijednosne orijentacije visoko koreliraju s ulogom *učenje i rad*. Ono što iznenađuje i što je teško u ovom slučaju objasniti, jest pozitivna povezanost avanturističke vrijednosne orijentacije s *radnom ulogom*, s obzirom da avanturističku vrijednosnu orijentaciju karakterizira važnost rizika, izazova i fizičke aktivnosti. Zanimljivo je da su se prosječna razina obrazovanja roditelja te subjektivni i objektivni prihodi kao jedne od odrednica *učenja i rada* pokazali neznačajnim prediktorom istaknutosti te životne uloge. Prema mnogim istraživanjima, socioekonomski status pokazao se kao važan prediktor školskog uspjeha djece (Magnuson, 2007; Jacob i Wilder Linkow, 2010; Vagi, 2007), jer prihodi roditelja izravno utječu na očekivanja djece u pogledu njihovog obrazovanja, odnosno, veći prihodi ujedno znače i bolje mogućnosti za financiranje kasnijeg fakultetskog obrazovanja (Astone i McLanahan 1991; McLanahan i Bumpass 1988, prema Jacob i Wilder Linkow, 2010). U budućim istraživanjima bilo bi zanimljivo vidjeti koliko mladi u Hrvatskoj uistinu smatraju važnim socioekonomski status svojih roditelja u razvoju njihove vlastite karijere, počevši od školskog uspjeha u osnovnoj i srednjoj školi.

Roditeljska podrška u izgradnji karijere i u obliku bihevioralne i verbalne pomoći pokazala se značajnim prediktorom uloge *obitelj i dom* što odgovara pretpostavkama našeg istraživanja, jer se kroz pružanje podrške roditelji i djeca povezuju, zbližavaju, razvijaju i produbljuju odnos. Nadalje, razvijenost uloge *obitelj i dom* raste kod učenika izraženije

avanturističke i socijalne vrijednosne orijentacije. Za socijalnu orijentaciju je očekivano da će biti pozitivno povezana sa životnom ulogom *obitelj i dom,* jer kako smo ranije i naveli, obitelj i dom predstavljaju okruženje u kojemu adolescenti mogu zadovoljiti svoje potrebe za socijalnim interakcijama, ali im obitelj ujedno pruža i osjećaj sigurnosti i podrške. S obzirom na nedostatak recentnih radova na ovu temu, možda bismo potencijalno mogli povezanost avanturističke vrijednosne orijentacije sa životnom ulogom *obitelj i dom*, objasniti tako što adolescenti percipiraju obitelj kao okruženje s puno prilika za uživanje, doživljaje i avanture, posebice ukoliko imaju brojne prilike za smijeh, zabavu i putovanja s roditeljima. Radi nedovoljno nalaza kojima bi to mogli potvrditi, preporučuje se dodatno istraživanje značenja avanturizma kao vrijednosne orijentacije među srednjoškolcima i načinu na koji oni percipiraju njenu povezanost sa životnom ulogom *obitelj i dom*. Prosječna razina obrazovanja roditelja te subjektivni i objektivni prihodi, neznačajni su u određivanju istaknutosti životne uloge *obitelj i dom*.

Životna uloga *slobodno vrijeme* koja podrazumijeva razne hobije, sportove, čitanje, izlete, druženja s prijateljima itd., biti će znatno razvijena u slučaju istaknutije avanturističke vrijednosne orijentacije koju vezujemo uz važnost fizičke aktivnosti, izazova, uzbuđenja i rizika. Također, viša prosječna razina obrazovanja oca i majke povezana je s istaknutijom ulogom *slobodno vrijeme*, što tumačimo kroz činjenicu da obrazovaniji roditelji više cijene izvannastavne aktivnosti te razumiju važnost hobija i fizičke aktivnosti u životima svoje djece.

5.5. Ograničenja nalaza i prijedlozi za daljnja istraživanja

U ovom istraživanju bilo je nekoliko ograničenja, a jedan od njih je i prigodni uzorak sudionika s obzirom da su učenici iz škola koje su bile najdostupnije. Takvim postupkom dobiveno je da je udio učenica veći od 50% u odnosu na učenike. Nadalje, 51% sudionika su učenici strukovnih škola, pri čemu su učenici muškog roda i oni koji pohađaju gimnaziju u manjini. Kada je u pitanju stupanj obrazovanja roditelja u ovom istraživanju nije se radila distinkcija između stupnja obrazovanja majki i očeva, već se u obzir uzimala prosječna razina obrazovanja oca i majke. Bilo bi zanimljivo ispitati postoji li utjecaj na radnu ulogu kod djece s obzirom na razliku u stupnju obrazovanja njihovih majki. Odnos između obrazovanja majki i akademskog uspjeha i kognitivnog razvoja njihove djece nalaze među najčešće ispitivanim i provjeravanim odnosima (Magnuson, 2007, Wang, 2009 i Andrabi Das i Khwaja, 2012) gdje se pokazalo da su majke koje su se obrazovale stavljale veći naglasak na važnost obrazovanja,

rada i učenja u razvoju karijere svoje djece. Naposljetku, s obzirom da je riječ o populaciji adolescenata koji još uvijek nisu imali konkretnije iskustvo rada, bilo bi zanimljivo ispitati ove odnose i na drugim uzorcima sudionika.

Zaključak

Kriterijem teorijskih očekivanja pretpostavljena je i potvrđena trofaktorska struktura kratke inačice S-upitnika. Dobivena analiza pokazala je da korištene čestice upitnika dobro objašnjavaju konstrukt, te ukazuje na izvrsnu pouzdanost u slučaju skale *učenje i rad* (α=0,906) i *obitelji i dom* (α=0,941) te vrlo dobru pouzdanost skale *slobodno vrijeme* (α=0,877).

Očekivanja koja se odnose na istaknutost životnih uloga kod srednjoškolaca na ovom su uzorku potvrđena. Najistaknutija životna uloga učenika je *slobodno vrijeme*, a najmanje istaknuta *učenje i rad*.

Učenici istaknutije uloge *učenje i rad* veliku važnost pridodaju samoaktualizirajućoj i socijalnoj vrijednosnoj orijentaciji. Učenici koji imaju istaknutiju životnu ulogu *obitelj i dom* u najvećoj mjeri će imati izražene socijalne vrijednosne orijentacije. *Slobodno vrijeme* među svim vrijednostima najznačanije korelira s avanturističkom vrijednosnom orijentacijom.

Salijentnost uloge *učenje i rad* umjereno je objašnjena ispitivanim setom prediktora koji opisuju 33,5% njene varijance. Najznačajniju ulogu imaju školski uspjeh, te samoaktualizirajuća, socijalna i avanturistička vrijednosna orijentacija. Pojedinci dobrog školskog uspjeha te viših samoaktualizirajućih, socijalnih i avaturističkih vrijednosti imat će i salijentniju ulogu *učenje i rad.*

Istaknutost uloge *obitelj i dom* također je umjereno upisana uvedenim prediktorima koji su objasnili 39,3% njene varijance. Kao najznačajniji prediktori istaknuli su se socijalna i avanturistička vrijednosna orijentacija, bihevioralna i verbalna podrška u izgradnji karijere te spol. Adolescenti kojima su važne socijalne i avanturističke vrijednosti, koji imaju roditeljsku podršku u izgradnji svoje karijere te koji su ženskog spola, imat će istaknutiju ulogu *obitelj i dom*.

Naposljetku, važnost uloge *slobodno vrijeme* najlošije je određena promatranim setom prediktora (samo 15,3% objašnjene varijance), a među njima najvažniju ulogu imaju avanturistička vrijednosna orijentacija, obrazovanje roditelja i školski uspjeh. Adolescenti skloniji avanturističkoj orijentaciji, višeg obrazovanja roditelja, te slabijeg školskog uspjeha, imati će istaknutiju ulogu *slobodno vrijeme*.

Literatura

Andrabi, T., Das, J. i Khwaja, A. I. (2012). What Did You Do All Day? Maternal Education and Child Outcomes. *Journal of Human Resources (47)*4, 873-912.

Cheng, C. J., Wang, W., Sung, Y., Wang, Y., Su, S. i Li, C. (2013). Effect modification by parental education on the associations of birth order and gender with learning achievement in adolescents. *Child: Care, Health and Development, 39*(6), 894-902.

Dubow, E. F., Boxer, P. i Huesmann, L. R. (2009). Long-term Effects of Parents' Education on Children's Educational and Occupational Success: Mediation by Family Interactions, Child Aggression, and Teenage Aspirations. *Wayne State Univ Press, 55*(3), 224-249.

Greer, T.W. i Egan, T.M. (2012). Inspecting the Hierarchy of Life Roles: A Systematic Review of Role Salience Literature. *Human Resource Development Review, 11*(4), 463-499.

Harding, J. F. (2015). Increases in maternal education and low-income children's cognitive and behavioral outcomes. *Developmental Psychology, 51*(5), 583-599.

Harding, J. F., Morris, P. A., & Hughes, D. (2015). The relationship between maternal education and children's academic outcomes: A theoretical framework. *Journal of Marriage and Family, 77*(1), 60-76.

Jacob, B. A. i Wilder, T. (2010). *Educational expectations and attainment*. Cambridge: National Bureau of Economic Research.

Kirkpatrick Johnson, M. (2002). Social origins, adolescent experiences, and work value trajectories during the transition to adulthood. *Social Forces, 80*(4). 1037-1341.

La Greca, A.M. i Moore Harrison, H. (2005). Adolescent peer relations, friendships and romantic relationships: Do they predict social anxiety and depression?. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 34*(1), 49-61.

Magnuson, K. (2007). Maternal Education and Children's Academic Achievement During Middle Childhood. *Developmental Psychology, 43*(6), 1497–1512.

Magnuson, K. (2007). Maternal education and children's academic achievement during middle childhood. *Developmental Psychology, 43*(6), 1497-1512.

Miliša, Z. i Bagarić, M. (2012). Stilovi ponašanja i vrijednosne orijentacije. *Medianali, 6*(12), 68-104.

Min Lee, S., Kushner, J. i Ho cho, S. (2007). Effects of Parent's Gender, Child's Gender, and Parental Involvement on the Academic Achievement of Adolescents in Single Parent Families. *Sex Roles 56*, 149-157.

Myrberg, E. i Rosen, M. (2009). Direct and indirect effects of parents' education on reading achievement among third graders in sweden. *British Journal of Educational Psychology, 79*(4), 695-711.

Naidoo, A. V., Bowman, S. L. i Gerstein, L. H. (1998). Demographics, causality, work salience, and the career maturity of african-american students: A causal model. *Journal of Vocational Behavior, 53*(1), 15-27.

Nevill D.D. i Super D.E. (1986). *The Salience Inventory. Manual (Reaserch edition)*. Palo Alto, California: Consulting Psychologists Press.

Nevill, D. D. i Calvert, P. D. (1996). Career assessment and the salience inventory. *Journal of Career Assessment, 4*(4), 399-412.

Pinder, P., Prime, G. i Wilson, J. (2014). An exploratory quantitative study comparing and correlating parental factors with environmental science achievement for black american and black caribbean students in a mid-atlantic state. *The Journal of Negro Education, 83*(1), 49-60.

Pomerantz, E. M., Moorman, E. A. i Litwack, S. D. (2007). The how, whom, and why of parents' involvement in children's academic lives: More is not always better. *Review of Educational Research, 77*, 373–410.

Schwarz, B., Mayer, B., Trommsdorff, G., Ben-Arieh, A., Friedlmeier, M., Lubiewska, K., Mishra, R. i Peltzer, K. (2011). Does the Importance of Parent and Peer Relationships for Adolescents' Life Satisfaction Vary Across Cultures? *The Journal of Early Adolescence, 32*(1), 55-80.

Super, D.E. i Šverko, B. (1995). Life roles, Values and Careers – International findings of the work importance study. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Super, D.E., Savickas, M.L. i Super, C.M. (1996). The life-span, life-space approach to careers. In D. Brown, L. Brooks i sur. (ur.). Career choice and development, 3: 121-178. San Francisco: Jossey-Bass.

Šverko B., Babarović, T. i Šverko, I. (2007). Vrijednosti i životne uloge u kontekstu odabira zanimanja i razvoja karijere. *Suvremena psihologija 10*, 2, 295-320.

Šverko, B. (2001). Life roles and values in international perspective: Super's contribution through the work importance study. *International Journal for Educational and Vocational Guidance, 1*(1), 121-130.

Šverko, I., Babarović, T., Černja, I., Lučić, L. i Kurečić, M. (2015, travanj). *Profesionalni interesi, radne vrijednosti i istaknutost radne uloge kod srednjoškolaca.* Izlaganje na XXII. danima Ramira i Zorana Bujasa, Zagreb, HR.

Tejerina-Arreal, M., Garcia-Gomez, P. I Garcia-Guardia, M. L. (2014). Life values structure in a Spanish sample of adolescents. *Anales de Psicología*, *30*(2), 627-632.

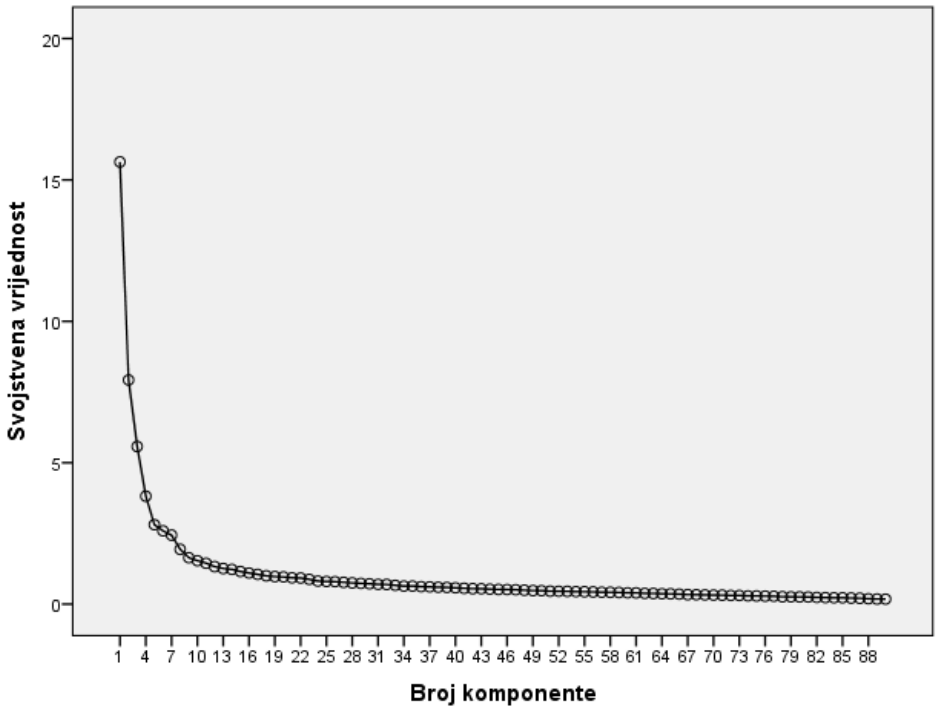
Turner, S.L., Alliman-Brissett, A., Lapan, R.T., Udipi, S. i Ergun, D. (2003). The career-related parent support scale. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development, 36*(2), 83–94.

Vagi, S. J. (2007). *Socioeconomic status and achievement in math and reading in kindergarten through elementary school: The role of social capital.* Neobjavljena doktorska disertacija. Miami: University of Miami.

Wang, X. (2009). *Maternal education, maternal language acculturation, parental involvement, and maternal social support as predictors of the academic achievement and socioemotional development of asian american children.* Faculty of the Graduate School of the University of Maryland, Maryland.

Zytowski, D. G. (1994). A super contribution to vocational theory: Work values. *The Career Development Quarterly, 43*(1), 25-31.

Prilog

Graf 1. *Scree plot kriterij za zadržavanje fakora temeljen na Cattellovom dijagramu*

Tablica 9. Struktura S-upitnika salijentnosti životnih uloga: saturacije nakon Varimax roacije

		Obitelj i dom	**Učenje i rad**	**Slobodno vrijeme**
Sudjelovanje	Provodim vrijeme u ulozi *učenje i rad*	.06	**.63**	-.19
	Aktivan sam u ulozi *učenje i rad*	.07	**.63**	-.17
	Postižem mnogo u ulozi *učenje i rad*	.08	**.56**	-.12
	Bavim se kad god mogu ulogom *učenje i rad*	.12	**.57**	-.11
	Ulažem trud i vrijeme u ulogu *učenje i rad*	.10	**.65**	-.18
Posvećenost	Važno mi je da budem dobar u ulozi *učenje i rad*	.10	**.61**	-.11
	Veoma sam zaokupljan ulogom *učenje i rad*	.10	**.61**	-.20
	Veoma mi je stalo da budem aktivan u ulozi *učenje i rad*	.11	**.64**	-.11
	Zadovoljan sam kad se bvim ulogom *učenje i rad*	.06	**.59**	-.06
	Volio bih da imam mnogo vremena za ulogu *učenje i rad*	.01	**.43**	.07
Koliko sljedeće vrijednosti možeš ostvariti u ulozi *učenje i rad*…	da iskoristiš sva svoja znanja i vještine?	.04	**.66**	-.03
	da postigneš nešto vrijedno?	.09	**.68**	.01
	da napreduješ?	.10	**.65**	-.01
	da uljepšaš okolinu u kojoj živiš? .	.25	**.48**	.17
	da pomogneš ljudima koji imaju problema?	**.33**	**.44**	.09
	da možeš utjecati na ono što drugi rade?	.13	**.48**	.17
	da možeš samostalno djelovati?	.07	**.63**	.04
	da otkrivaš, razvijaš i stvaraš nešto novo?	.09	**.62**	.06
	da ostvariš visok životni standard?	.02	**.53**	.06
	da živiš na svoj način?	.18	**.55**	.14
	da se razvijaš kao ličnost?	.15	**.56**	.18
	da budeš fizički aktivan/a?	**.34**	.16	.21
	da te poštuju i cijene?	.11	**.57**	.14
	da osjetiš draž opasnosti?	.21	.13	.18
	da si zajedno s drugim ljudima?	**.30**	.19	.12
	da si okružen/a ljudima koji ti se sviđaju?	**.37**	.26	.19
	da radiš mnogo različitih stvari?	.17	**.44**	.14
	da budeš u ugodnoj okolini?	**.33**	**.35**	.21
	da budeš s ljudima svojega podrijetla?	.17	.04	.01
	da ravnopravno sudjeluješ u odlučivanju?	.14	**.48**	.15

Napomena: Masno su otisnute saturacije više od .30

Tablica 9 (nastavak). Struktura S-upitnika salijentnosti životnih uloga: saturacije nakon Varimax roacije

		Obitelj i dom	**Učenje i rad**	**Slobodno vrijeme**
Sudjelovanje	Provodim vrijeme u ulozi *obitelj i dom*	**.65**	-.04	-.04
	Aktivan sam u ulozi *obitelj i dom*	**.67**	.00	-.03
	Postižem mnogo u ulozi *obitelj i dom*	**.68**	.02	.01
	Bavim se kad god mogu ulogom *obitelj i dom*	**.70**	.07	-.03
	Ulažem trud i vrijeme u *obitelj i dom*	**.73**	-.02	.02
Posvećenost	Važno mi je da budem dobar u ulozi *obitelj i dom*	**.70**	.11	-.03
	Veoma sam zaokupljen ulogom *obiteli i dom*	**.66**	.00	.01
	Veoma mi je stalo da budem aktivan u ulozi *obitelj i dom*	**.73**	.12	-.04
	Zadovoljan sam kad se bavim ulogom *obitelj i dom*	**.67**	.16	-.06
	Volio bih da imam mnogo vremena za ulogu *obitelj i dom*	**.64**	.14	-.04
Koliko sljedeće vrijednosti možeš ostvariti u ulozi *obitelj i dom*…	da iskoristiš sva svoja znanja i vještine?	**.68**	.08	.11
	da postigneš nešto vrijedno?	**.72**	.14	.11
	da napreduješ?	**.71**	.15	.11
	da uljepšaš okolinu u kojoj živiš? .	**.56**	.20	.09
	da pomogneš ljudima koji imaju problema?	**.57**	.17	.13
	da možeš utjecati na ono što drugi rade?	**.51**	.06	.22
	da možeš samostalno djelovati?	**.55**	.03	.13
	da otkrivaš. razvijaš i stvaraš nešto novo?	**.66**	.09	.13
	da ostvariš visok životni standard?	**.63**	.08	.18
	da živiš na svoj način?	**.61**	.08	.13
	da se razvijaš kao ličnost?	**.46**	.16	.13
	da budeš fizički aktivan/a?	**.51**	.10	.14
	da te poštuju i cijene?	**.64**	.16	.11
	da osjetiš draž opasnosti?	.27	-.03	.11
	da si zajedno s drugim ljudima?	**.55**	.15	.02
	da si okružen/a ljudima koji ti se sviđaju?	**.65**	.10	-.02
	da radiš mnogo različitih stvari?	**.59**	.09	.15
	da budeš u ugodnoj okolini?	**.62**	.14	.01
	da budeš s ljudima svojega podrijetla?	.11	.03	-.14
	da ravnopravno sudjeluješ u odlučivanju?	**.51**	.15	.12

Napomena: Masno su otisnute saturacije više od .30

Tablica 9 (nastavak). Struktura S-upitnika salijentnosti životnih uloga: saturacije nakon Varimax roacije

		Obitelj i dom	**Učenje i rad**	**Slobodno vrijeme**
Sudjelovanje	Provodim vrijeme u ulozi *slobodno vrijeme*	-.04	-.24	**.50**
	Aktivan sam u ulozi *slobodno vrijeme*	.00	-.18	**.55**
	Postižem mnogo u ulozi *slobodno vrijeme*	.06	-.11	**.54**
	Bavim se kad god mogu ulogom *slobodno vrijeme*	-.06	-.11	**.49**
	Ulažem trud i vrijeme u ulogu *slobodno vr.*	.01	-.15	**.62**
Posvećenost	Važno mi je da budem dobar u ulozi *slobodno vrijeme*	.08	-.05	**.60**
	Veoma sam zaokupljen ulogom *slobodno vrijeme*	-.07	-.18	**.62**
	Veoma mi je stalo da budem aktivan u ulozi *slobodno vrijeme*	.04	-.02	**.56**
	Zadovoljan sam kad se bavim ulogom *slobodno vrijeme*	.06	-.02	**.47**
	Volio bih da imam mnogo vremena za ulogu *slobodno vrijeme*	.06	.06	**.32**
Koliko sljedeće vrijednosti možeš ostvariti u ulozi *slobodno vrijeme* …	da iskoristiš sva svoja znanja i vještine?	.14	-.07	**.61**
	da postigneš nešto vrijedno?	.18	.03	**.63**
	da napreduješ?	.16	.02	**.64**
	da uljepšaš okolinu u kojoj živiš? .	.22	.08	**.48**
	da pomogneš ljudima koji imaju problema?	**.31**	.13	**.35**
	da možeš utjecati na ono što drugi rade?	.21	.02	**.53**
	da možeš samostalno djelovati?	.12	-.04	**.51**
	da otkrivaš, razvijaš i stvaraš nešto novo?	.03	.06	**.47**
	da ostvariš visok životni standard?	**.31**	.03	**.53**
	da živiš na svoj način?	.05	-.02	**.51**
	da se razvijaš kao ličnost?	-.06	.15	**.45**
	da budeš fizički aktivan/a?	.13	.15	.23
	da te poštuju i cijene?	.22	.06	**.51**
	da osjetiš draž opasnosti?	-.06	.06	.15
	da si zajedno s drugim ljudima?	.19	.14	.19
	da si okružen/a ljudima koji ti se sviđaju?	.17	.14	.25
	da radiš mnogo različitih stvari?	.01	.12	.26
	da budeš u ugodnoj okolini?	.12	.15	**.32**
	da budeš s ljudima svojega podrijetla?	.09	.02	.03
	da ravnopravno sudjeluješ u odlučivanju?	.15	.09	**.37**

Napomena: Masno su otisnute saturacije više od .30